

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักในการศึกษา 2 ประการคือ เพื่อศึกษาพัฒนาการการใช้พื้นที่ป่าชุมชนของชุมชนตลาดขี้เหล็ก และเพื่อศึกษากระบวนการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนตลาดขี้เหล็ก เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากบุคคล ผู้ให้ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลุ่มแกนนำชุมชน กลุ่มผู้ใช้ป่าชุมชนภายในชุมชน นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเชิงคุณภาพ สรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.2 อภิปรายผล

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย อันประกอบไปด้วย พัฒนาการการใช้พื้นที่ป่าชุมชนของชุมชนตลาดขี้เหล็ก และกระบวนการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนตลาดขี้เหล็ก โดยได้นำเสนอตามประเด็นดังนี้

จากผลการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า พัฒนาการการใช้ป่าชุมชนของหมู่บ้านตลาดขี้เหล็กนั้น จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของหมู่บ้าน ซึ่งมีผลต่อการใช้ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็ก กล่าวคือ ช่วงที่ชาวบ้านในหมู่บ้านยังมีความเชื่อแบบดั้งเดิมมาก การใช้ป่าชุมชนบ้านตลาดขี้เหล็กก็จะมีการใช้ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพป่ามากนัก ในช่วงใดที่ความเชื่อของหมู่บ้านเสื่อมถอยลง การใช้ป่าชุมชนของหมู่บ้านก็ถูกใช้จนเกินขอบเขต และเกิดการบุกรุกป่ามากขึ้นจากสาเหตุต่างๆ เช่น การเข้ามาทำสัมปทานไม้ และการเข้ามาใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชนอื่น เป็นต้น พัฒนาการการใช้ป่าชุมชนของหมู่บ้านตลาดขี้เหล็กจึงเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการจัดการป่าที่เชื่อมโยงกับความเชื่อของชุมชน

ในช่วงที่ชุมชนเกิดปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ กล่าวคือ ในช่วงที่มีการเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ ประกอบกับการบุกรุกป่าของคนภายในชุมชนและคนภายนอกชุมชน ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ภายในชุมชนเสื่อมโทรม จากวิกฤติทางทรัพยากรป่าไม้ดังกล่าว ชุมชนได้มีการแก้ไขปัญหาโดยการรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านการสัมปทานไม้ และการบุกรุกป่า รวมถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าของวัดพระธาตุคอกยอจอมแจ้ง และองค์กรภายนอก ซึ่งได้แก่ศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ 1 และศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าของหน่วยงานดังกล่าว ได้สนับสนุนชุมชนในการเรียนรู้ และศึกษาดูงานในพื้นที่ต่างๆ ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และมีการจัดตั้งองค์กรในการจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ นำไปสู่การแก้ไขปัญหาการใช้ป่าของชุมชน เช่น การออกข้อบัญญัติในการใช้ป่า การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนที่มีหน้าที่ดูแลการใช้ป่าชุมชน เป็นต้น

ในปัจจุบันชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็กได้มีพัฒนาการในการใช้ป่าชุมชน โดยมีการใช้แนวคิดการจัดการป่าชุมชนมาใช้ โดยประยุกต์จากสิ่งที่ชุมชนได้มีการเรียนรู้ และจากการได้ศึกษาดูงานตามสถานที่ต่างๆ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับการนำป่ามาไว้ใกล้บ้าน เพื่อลดการพึ่งพิงป่าให้น้อยลง การจัดทำปฏิทินการเก็บหาของป่า เพื่อให้เห็นความสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่สามารถเป็นแหล่งบริโภคของชุมชนได้ตลอดทั้งปี เป็นต้น

ในส่วนของการปรับใช้ด้านพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนสามารถสรุปได้ว่า ชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็กในอดีตได้มีพิธีกรรมและความเชื่อในการจัดการป่าของชุมชนที่หลากหลาย และมีการขาดหายไปของพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในบางช่วงเวลา เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน เช่น การสร้างฝายคอนกรีตในลำน้ำของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นที่ประกอบพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชน เป็นต้น โดยในช่วงปี พ.ศ. 2547 ชุมชนได้เลือกพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำมาฟื้นฟูและปรับใช้ในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2552) ได้เปลี่ยนชื่อพิธีกรรมนี้เป็น “ประเพณีบูชาเตวดาอัชยาขุนน้ำแม่โป่ง” ซึ่งพิธีกรรม ความเชื่อที่ชุมชนจัดขึ้นใหม่นั้น ได้มีการปรับเปลี่ยนในด้านต่างๆ เช่นทางด้านความรู้ในการจัดการป่าชุมชนนั้น พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นใหม่ได้มีการนำความรู้และแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชนมาจัดเป็นนิทรรศการให้คนในชุมชนได้ศึกษา ในด้านรูปแบบที่มีการปรับเปลี่ยนในส่วนของการประกอบพิธีกรรม เช่น อุปกรณ์ สถานที่ที่มีความสวยงามน่าสนใจมากขึ้น บรรยากาศที่ดูรื่นรมย์ ไม่น่ากลัว มีดนตรี การฟ้อนรำในช่วงประกอบพิธี รวมถึงผู้เข้าร่วมพิธีกรรมที่มีบุคคลสำคัญในอำเภอ เจ้าหน้าที่รัฐ บุคคลภายนอก เข้ามาร่วมพิธีกรรม ซึ่งพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นใหม่นั้น ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก เช่น ศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ 1 ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นต้น โดยการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของหมู่บ้านตลาด

ชี้ให้เห็นว่า มีบทบาท หน้าที่ในการเป็นความรู้สมัยใหม่ในการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน รวมถึงการดึงความสนใจคนในชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำที่จัดขึ้นจึงเป็นการรวมความเป็นชุมชน โดยมีการปรับพิธีกรรมใหม่ให้มีความน่าสนใจ พร้อมทั้งปลูกฝังการจัดการป่าชุมชน และการปรับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กับเจ้าหน้าที่รัฐ และบุคคลภายนอก นำไปสู่การจัดการป่าชุมชน โดยชุมชนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนของชุมชนเอง

5.2 อภิปรายผล

การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการที่จะผสมผสานระบบคิดที่มีของชุมชนในการจัดการทรัพยากร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้รูปแบบในการใช้พิธีกรรม ความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นพิธีกรรม ความเชื่อที่ถูกนำมาใช้ใหม่นั้น ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปเสียทั้งหมด ยังมีความเป็นเค้าโครงเดิมอยู่ แต่เป็นการปรับใช้ของพิธีกรรมและความเชื่อที่เป็นการผสมผสานทั้งความรู้เดิม และความรู้ใหม่ เพื่อให้พิธีกรรมและความเชื่อดังกล่าวสามารถที่จะใช้บรรลุเป้าหมายได้ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ความหมายของพิธีกรรม หมายถึง หมายถึง การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ จากความหมายของพิธีกรรมของ สุภาพณี เรียบเรียง (2549) กล่าวว่า พฤติกรรมที่มนุษย์ ฝึกปฏิบัติอันล้วนแต่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทั่วไป และอ้างถึงความเชื่อเก่าแก่ของชาวบ้านในชนบท ทั้งยังบ่งบอกถึงวัฒนธรรมของบุคคลผู้อยู่ในสังคมนั้นๆ พิธีกรรมนั้นมักมีการพัฒนารูปแบบอยู่เรื่อยๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้คนในแต่ละท้องถิ่น โดยมักจะผสมผสานระหว่างพิธีที่มีอยู่เดิมกับของใหม่ซึ่งเข้ามา มีบทบาทนั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ามีความสอดคล้องกับความหมายดังกล่าว กล่าวคือ พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนไม่ได้มีรูปแบบตายตัว มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพทางสังคม และเป้าหมายที่ต้องการสื่อสาร ดังเช่นกรณีศึกษาของหมู่บ้านตลาดขี้เหล็ก ผู้วิจัยพบว่าพิธีกรรมความเชื่อของชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบจากพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมไปในลักษณะต่างๆ ซึ่งสามารถเห็นได้ชัดถึงการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชน เมื่อศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิม กับพิธีกรรมและความเชื่อในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2547 – ปี พ.ศ. 2552) นอกจากนี้ สมร สังฆะสร (2545) ได้กล่าวถึงพิธีกรรมว่า ภาคเหนือเน้นนับได้ว่ามีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งคนเมือง กะเหรี่ยง ลาหู่ อาข่า ม้ง และลีซู แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนมีพิธีกรรมและความเชื่อแตกต่างกันไป แต่ก็มีความคล้ายคลึงกันคือ เพื่อที่จะทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความ

อุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า ดังนั้นชุมชนจำนวนมากจึงมีพิธีกรรมและความเชื่อของตนเอง เช่น ไหว้ผีป่าเจ้าเขา ผีเลี้ยงขุนน้ำ เลี้ยงผีฝาย แม้บางชุมชนความเชื่อเดิมๆ อาจจะหายไปตามกาลเวลา แต่ก็มีกรรือฟื้นขึ้นใหม่ ในช่วงวิกฤตทรัพยากรอยู่เรื่อยมา ผู้วิจัยพบว่าแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าว มีความสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ กล่าวคือ พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนหมู่บ้านตลาดจี่เหล็กที่สำคัญนั้นคือ พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง โดยได้มีการขาดหายไปในช่วงเวลาหนึ่ง (ช่วงที่สร้างฝายคอนกรีต) และได้มีการรื้อฟื้นขึ้นใหม่พิธีกรรม ความเชื่อขึ้นมาใหม่ ในปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2552)

ในส่วนของความเชื่อ ฐาปณี เรียบเรียง (2549) ได้กล่าวถึงความหมายของความเชื่อ ความเชื่อเกิดจากการตั้งสมมติยาวนาน ทั้งที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ และประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในช่วงวิกฤตทรัพยากร ล้วนมีเป้าหมายเพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรต่อไปได้อย่างยั่งยืน เป็นเสมือนเครื่องมือจูงใจให้คนในชุมชนมาร่วมมือกันจัดการดูแลรักษาทรัพยากรนั่นเอง จากการศึกษาพบว่าความหมายดังกล่าวได้มีความสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2516 หมู่บ้านตลาดจี่เหล็กได้มีการเข้ามาทำสัมปทานไม้ จนทำให้เกิดการเดือดร้อนแก่คนในหมู่บ้าน ชุมชนจึงมีการใช้ความเชื่อที่มาจากระบบคิดดั้งเดิมในเรื่องของผีอารักษ์เข้ามาใช้ เพื่อป้องกันการเข้าไปบุกรุกพื้นที่ป่าที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น ป่าต้นน้ำ ป่าเต็งรัง เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ได้มีแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ซึ่งพรธิดา วิเชียรปัญญา (2547) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดการความรู้ว่า ความสามารถในการจัดการความรู้ ประกอบด้วย การสร้างความรู้ การประมวล การแลกเปลี่ยน และการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ และการสร้างนวัตกรรมใหม่ให้เกิดขึ้นในหน่วยงาน จากการศึกษาพบว่า การปรับใช้พิธีกรรม ความเชื่อของชุมชนหมู่บ้านตลาดจี่เหล็กได้มีกระบวนการจัดการความรู้ กล่าวคือ ในช่วงปี พ.ศ. 2546 ชุมชนหมู่บ้านตลาดจี่เหล็กได้มีการศึกษาดูงานเกี่ยวข้องกับป่าชุมชนในพื้นที่ต่างๆ เช่น ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว เป็นต้น รวมไปถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับอุปสรรคของชุมชนโดยวิธีการ SWOT ซึ่งได้รับการให้ความรู้ และสนับสนุนจากศูนย์ส่งเสริมวนศาสตร์ชุมชนที่ 1 ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ และมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อฟื้นฟูพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) ยังได้กล่าวถึง การเรียนรู้จากฐานทุนของชุมชน ที่เกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อ ว่า ประเพณี พิธีกรรมท้องถิ่น และพิธีกรรมทางศาสนา มีกิจกรรมตามประเพณี พิธีกรรมแบบเก่า พิธีกรรมแบบใหม่ และพิธีกรรมทางศาสนา โดยอาจจะมีกิจกรรมในแต่ละประเภท หรือจัดพิธีกรรมเหล่านี้ผสมผสานกัน ซึ่งถือได้ว่าประเพณีและพิธีกรรม เป็นเครื่องมือที่ทรงพลัง ในการเสริมสร้างการเรียนรู้ เพราะสามารถสร้างผัสสะของใจ และพลังเหนียวแน่นระหว่าง

คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติกายภาพ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษา ในครั้งนี้ที่พิธีกรรมที่ได้มีการจัดขึ้นมาใหม่นั้น ได้มีการผสมผสานกันระหว่างประเพณีแบบเก่า และแบบใหม่ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ขอฝนที่ชุมชนบ้าน ตลาดขี้เหล็กได้จัดทำขึ้น โดยการนิมนต์พระสงฆ์ในการสวดตามพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งแสดงออก ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งเป็นความเชื่อที่สามารถรวมชุมชนให้เข้ามาร่วม พิธีกรรม เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรของชุมชน หรือพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ ซึ่งมีการ ปรับใช้พิธีกรรมเดิมมาเป็นพิธีกรรมใหม่ ซึ่งมีความแตกต่างจากเดิม โดยมีวัตถุประสงค์ในการ จัดการป่าชุมชน ปาริชาติ วลัยเสถียร (2549) ยังได้กล่าวถึง การจัดการความรู้มีส่วนสำคัญในการ ฟื้นฟู ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม กล่าวคือ การฟื้นฟู ความรู้ ภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม ทำให้รู้ชัดเจน และสื่อสารได้กว้างขวางมากขึ้นว่า ตนเองและชุมชนมีความรู้อะไรบ้าง ความรู้นั้นมีที่มาอย่างไร ใช้ ประโยชน์ได้อย่างไร ควรปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับเงื่อนไขต่างๆ ได้อย่างไร จากแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าว ได้มีความสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ กล่าวคือ ชุมชนหมู่บ้านลาดขี้เหล็กได้มี ช่วงเวลาที่ขาดหายไปของการใช้ฟื้นฟูพิธีกรรมและความเชื่อ (ช่วงการสร้างฝายคอนกรีต) จาก การศึกษาชุมชน รวมถึงการศึกษาชุมชนของตนเอง ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อที่จะมี การฟื้นฟูพิธีกรรมและความเชื่อในการจัดการป่าชุมชนขึ้น โดยมีการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อ ให้เข้ากับสภาพทางสังคมปัจจุบัน เน้นในการปลูกจิตสำนึกแก่เยาวชน โดยการจัดกิจกรรมเพิ่มเติม ต่างๆ ในพิธีกรรม เพื่อสร้างความคิดในการจัดการป่าชุมชนแก่เยาวชน เพื่อไม่ให้พิธีกรรม ความ เชื่อของชุมชนผูกติดกับกลุ่มคนอาวุโสเพียงกลุ่มเดียว แต่ยังมีการปรับใช้ให้ได้เข้าถึงพิธีกรรมและ ความเชื่อในทุกๆ ระดับ

ในการศึกษาครั้งนี้มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ผู้วิจัยจึงได้มีการนำแนวคิดการ จัดการป่าชุมชนเป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งเสนห์ จามริก และคณะ (2536) ได้กล่าวถึง เงื่อนไขการเกิดและความสำเร็จของป่าชุมชนว่ามี 8 ประการ จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับ เงื่อนไขการจัดการป่าชุมชนให้เกิดผลสำเร็จดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนหมู่บ้านลาดขี้เหล็กได้มี ความสอดคล้องกับเงื่อนไขบางประการ กล่าวคือ ชุมชนมีความเป็นชุมชนสูง คือมีรูปแบบและ ความเข้มข้นของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกของชุมชน สะท้อนออกมาในรูป อุดมการณ์ พิธีกรรมที่ยึดถือ และร่วมกันปฏิบัติ จากข้อมูลพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำในปี พ.ศ. 2552 จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านลาดขี้เหล็กได้ร่วมใจในการจัดพิธีกรรมให้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี รวมถึง ความร่วมมือของชุมชน โดยดูจากผู้เข้าร่วมงานที่ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในชุมชน เช่น นายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชน คนในชุมชน เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงพลัง ของชุมชนที่มีความเป็นชุมชนสูง เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พบว่าเกิดขึ้นในหมู่บ้านลาด

ชี้ให้เห็นคือ ชุมชนมีการจัดตั้งองค์กรประชาชนที่มีความรับผิดชอบในการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งมีทาบงบนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม จารีตประเพณี และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดกันเอง โดยชุมชนหมู่บ้านตลาดจี้เหล็กได้มีการจัดตั้งกรรมการป่าชุมชนในการดูแลทรัพยากร ซึ่งมีส่วนในการจัดพิธีกรรมและความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในชุมชน โดยพิธีกรรมและความเชื่อดังกล่าววางอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นต้น

ในการศึกษาครั้งนี้ได้มีการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ สันฐิตา กาญจนพันธ์ (2540) ได้ทำการศึกษาเรื่องความร่วมมือในการจัดการป่าระหว่างรัฐกับวัด: กรณีศึกษา ป่าชุมชนวัดพระธาตุคอกยอแจ่ม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่เดียวกันกับการศึกษาในครั้งนี้ โดยสนใจในประเด็นศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็ก ในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในการจัดการป่าลดน้อยลง เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของชุมชน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าศักยภาพของชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็กนั้นมีเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถดูจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. การมีศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน โดยดูจากการฟื้นฟู และปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ชุมชนหมู่บ้านตลาดจี้เหล็กมีการนำพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิม กล่าวคือ พิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีอยู่ในชุมชนเป็นระยะเวลานาน มาปรับใช้ในช่วงปี พ.ศ. 2547 จนถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2552) จากการศึกษาพบว่า ได้มีความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งพิธีกรรมดังกล่าวยังเป็นที่น่าสนใจของบุคคลภายนอก เป็นที่ในการศึกษาดูงานของหมู่บ้านป่าชุมชนพื้นที่อื่น

2. การมีศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน โดยดูจากพัฒนาการในการใช้ป่าชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็กมีการนำแนวคิดในการจัดการป่าชุมชนมาใช้ในหมู่บ้าน โดยเป็นการพึ่งพิงป่าให้น้อยลง มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน ดังกรณีศึกษาในส่วนของผลการศึกษาของนางแสงคำ ตาคำสุข และนายสว่าง เอกสุวรรณ

3. การมีศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน โดยดูจากการจัดตั้งองค์กรในชุมชนเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งได้เป็นส่วนสำคัญของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ เช่น ได้มีการศึกษาแนวทางในการจัดการป่าชุมชนจากบ้านทุ่งยาวและบ้านห้วยสูง และนำความรู้ที่ได้มาคิดวิเคราะห์หาแนวทางในการจัดการป่าชุมชนของตนเอง

4. การมีศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน โดยดูจากการปลูกฝังเรื่องการจัดการป่าของเด็ก และเยาวชนในหมู่บ้านผ่านกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำ เป็นส่วน

ช่วยในการเรียนรู้ของเยาวชน นำไปสู่การจัดกิจกรรมในการจัดการป่าชุมชน เช่น การสร้างแนวกันไฟในพื้นที่ป่าชุมชนในช่วงวันหยุด เสาร์ อาทิตย์ เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2552) ชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็กได้มีศักยภาพในการจัดการป่ามากขึ้น ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของชุมชนไปก็ตาม แต่ชุมชนกลับนำเอาปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวมาปรับใช้ในการจัดการป่าชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี โดยปัจจัยส่วนหนึ่งได้มาจากการเรียนรู้ของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และจากการสนับสนุนขององค์กรภายนอกที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็ก

การศึกษาของ ขนิษฐา ศรีรัตน์ (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แหล่งความรู้และกระบวนการจัดการแหล่งความรู้ชุมชน พบว่า แหล่งความรู้ดั้งเดิมในชุมชน มีการปรับตัว เปลี่ยนโครงสร้างโดยลดเนื้อหาในกระบวนการถ่ายทอดความรู้ และลดบทบาทการทำหน้าที่ลงเมื่อรัฐเข้าไปจัดตั้งโรงเรียน และมีครูเป็นแหล่งความรู้ใหม่จากภายนอก การที่เด็กต้องใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน ทำให้ขาดโอกาสการสานต่อความรู้ดั้งเดิม เนื้อหาและภูมิปัญญาในบางเรื่องถูกละเลยมองข้ามและสูญหายไปด้วยเหตุผลหมดความจำเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเปลี่ยนจากวัดเป็นโรงเรียน จากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ที่เกิดขึ้นของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านตลาดจี้เหล็กนั้น ได้มีการผสมผสานกันระหว่างความรู้จากภายนอก และความรู้ภายในชุมชน โดยโรงเรียนบ้านตลาดจี้เหล็ก ซึ่งเป็นสถานศึกษาหลักของหมู่บ้านได้เป็นศูนย์การเรียนรู้วนศาสตร์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ให้เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับพืชพรรณต่างๆ รวมไปถึงการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่า เช่น การสร้างแนวกันไฟ ในช่วงวันหยุด เสาร์ อาทิตย์ เป็นต้น จากการสอบถามผู้ใหญ่บ้านบ้านตลาดจี้เหล็กสมบูรณ์ ไทยนต์ ได้ให้ข้อมูลว่าการจัดกิจกรรมการสร้างแนวกันไฟ ได้รับความร่วมมือจากเด็ก และเยาวชนภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดี รวมถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพิธีกรรม เช่น แต่งกลอน วาดภาพเกี่ยวกับป่าชุมชน ยังเป็นการส่งเสริมในการรักษา และถ่ายทอดภูมิปัญญาดั้งเดิมอีกประการหนึ่ง จากข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชุมชนหมู่บ้านตลาดจี้เหล็กได้มีการผสมผสานความรู้ดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้ในชุมชนได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ที่มีความสอดคล้องกันในการศึกษาในครั้งนี้ได้แก่ การศึกษาของ ทวิช จตุรพฤกษ์ (2538) ได้ทำการศึกษาเรื่อง พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน: การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงวลัยลักษณ์ ทรงศิริ (อ้างใน ปรีดดา เถลิเมเผ่า ก่ออนันตกุล, 2546) ได้ศึกษาด้านานคุณปู่ศรีราชา อัจฉรา รักยุติธรรม (2545) ได้ศึกษาได้ศึกษาการปรับใช้พิธีกรรมในการจัดการไฟป่า โดยศึกษาชุมชนปกากถุย บ้านแม่ปอน ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ และพระกฤษดที สุนันตา

(2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ระบบนิเวศชุมชนบ้านป่าตึงหลวง ตำบลเชิงคอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 เรื่อง มีความคล้ายคลึงกันในส่วนของลักษณะของพื้นที่ศึกษา กล่าวคือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้ง 4 เรื่อง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมของชุมชน ทำให้เกิดการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ในการปรับตัว โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ การศึกษาของทวิช จตุรพฤกษ์ (2538) ได้ทำการศึกษาการปรับตัวของลีสอที่เข้ามาอยู่บนพื้นราบร่วมกับคนในเมืองจึงมีการปรับใช้พิธีกรรมบางอย่าง เพื่อการยอมรับของคนพื้นราบที่อยู่เดิม ซึ่งการปรับใช้พิธีกรรมของลีสอมีจุดประสงค์ เพื่อการปรับความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับคนพื้นราบ ส่วนการศึกษาของวลัยลักษณ์ ทรงศิริ (อ้างใน ปรีดดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล, 2546) ได้ศึกษาด้านานปู้ศรียา ซึ่งเป็นเกี่ยวข้องกับชุมชนชาวจีนที่มีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมจีน ต่อมาเพื่อปรับความสัมพันธ์ต่างๆ จึงได้มีการปรับใช้พิธีกรรมใหม่บางส่วน เพื่อเข้ากับสภาพสังคมที่ตนเองอยู่

การศึกษาของอัจฉรา รักษ์ดิษฐม (2545) ได้ศึกษาการปรับใช้พิธีกรรมในการจัดการไฟป่าพบว่า ชุมชนปกากญอได้มีการฟื้นฟูพิธีกรรมดังกล่าว มาปรับใช้ใหม่ เนื่องจากชุมชนประสบปัญหาในการจัดการป่า เพราะชาวบ้านบางกลุ่มไม่ยอมช่วยกันดูแลสอดส่องป่าของตน เป็นผลทำให้เกิดไฟไหม้ป่าสร้างความเสียหายแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก จึงนำสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาปรับใช้ให้เกิดความเชื่อในการรักษาป่า จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเห็นได้ว่า การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนหมู่บ้านตลาดจี้เหล็กมีความสอดคล้องกันกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว กล่าวคือ การปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็ก ได้แสดงให้เห็นว่าการเพิ่มกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน และการจัดนิทรรศการเป็นการต่อสู้กับระบบการศึกษาจากภายนอกที่เข้ามามีบทบาทในสังคม รูปแบบพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนจึงเปลี่ยนไป รวมไปถึงการทำให้พิธีกรรมและความเชื่อที่จัดขึ้นมาใหม่นั้นสามารถเข้าถึงได้ในทุกกลุ่มคน และได้รับการยอมรับจากกลุ่มคนอื่นๆ โดยมีการจัดบรรยากาศที่สวยงาม และรื่นรมย์ แต่ยังคงแฝงด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ที่เป็นความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และการศึกษาของพระภคยชาติ สุนนตา (2548) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ระบบนิเวศชุมชนบ้านป่าตึงหลวง ตำบลเชิงคอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนนั้นเป็นวิธีการปรับตัว และพัฒนาองค์ความรู้ดั้งเดิม เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และความเปลี่ยนแปลง ด้านการลดลงของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เช่น การสืบชะตาสายน้ำ การเลี้ยงผีเสื้อบ้าน วิธีคิดในการสร้างบ้านเรือน การรักษาความเจ็บป่วยด้วยแพทย์พื้นบ้าน เป็นต้น การปรับตัวดังกล่าวจึงเป็นการเชื่อมต่อกับโลกทัศน์เก่า กับสถานการณ์ใหม่ โดยอาศัยคน พิธีกรรม และความเชื่อเป็นสื่อกลาง ในการปรับปรุงพัฒนาองค์ความรู้พื้นบ้าน

เหล่านั้น เพื่อใช้ในการเรียนรู้ และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมชุมชน ได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบัน และนำไปสู่การสร้างเสริมเข้มแข็งของชุมชนไปพร้อมๆกัน จากผลการศึกษาดังกล่าว พบว่ามีความสอดคล้องกันกับการศึกษาในครั้งนี้ กล่าวคือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้มีการนำภูมิปัญญาของชุมชนมาประยุกต์ใช้ โดยผลที่ได้ นั่นคือการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน รวมถึงการรวมความเป็นชุมชนในสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวสภาพบริบทชุมชนนั้นมีความคล้ายคลึงกัน โดยได้รับสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเช่นเดียวกัน และมีการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสม ผลที่ได้มีความคล้ายคลึงกันในประเด็นของการจัดการทรัพยากร และความเข้มแข็งของชุมชน ดังที่ผลในการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็กได้มีการปรับใช้พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน และการรวมความเป็นชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีข้อคิดเห็นมากมาย และเป็นการสนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน เพื่อสร้างเป็นแบบแผนในการจัดการป่าชุมชน ในหมู่บ้านป่าชุมชนพื้นที่อื่นๆต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการพัฒนา รูปแบบในการจัดพิธีกรรม และทำการวิเคราะห์ผลจากการจัดพิธีกรรม และความเชื่อในทุกครั้ง เพื่อรูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ และการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนต่อไป
2. ควรมีการฟื้นฟูพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนในส่วนอื่นๆ เพื่อให้เกิดความหลากหลาย และเพิ่มความเป็นชุมชนให้สูงมากขึ้น
3. การจัดพิธีกรรมและความเชื่อควรพยายามเน้นบทบาทในส่วนของชุมชนในการมีส่วนร่วมให้มากขึ้น เพื่อการสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่ออย่างยั่งยืนต่อไป